

УДК 37.014.55+37.031.1

Наталія Лісова

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ОСНОВА ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНОЮ СЕРЕДНЬОЮ ОСВІТОЮ

У статті автором розкрито сутність понять «соціальне партнерство», значимість його при державно-громадському управлінні загальною середньою освітою; проаналізовано це поняття в довідкових джерелах, законодавчих актах України. Крім того, здійснено аналіз наукових розвідок, в яких висвітлено соціальне партнерство, різні його дефініції; акцентовано на значимості держави як особливого партнера, який покликаний забезпечувати законодавчі та нормативні умови для внесення змін в розвиток країни, кожної громади, організації та підтримувати громадські ініціативи, на яких, власне, і засновано партнерство. Автором зроблено акценти на створенні умов для забезпечення розвитку соціального партнерства (має носити насамперед інноваційний характер) державних органів і громадських структур, наведено приклади національних моделей соціального партнерства зарубіжжя та вітчизняної практики.

Ключові слова: соціальне партнерство, державно-громадське управління освітою, діалог, середня освіта.

В статтє автором раскрыта сущность понятий «социальное партнерство», значимость его при государственно-общественном управлении средним образованием; проанализировано это понятие в справочных источниках, законодательных актах Украины. Кроме того, проведен анализ научных исследований, в которых отражены социальное партнерство, различные его дефиниции; акцентировано значимость государства как особого партнера, который призван обеспечивать законодательные и нормативные условия для внесения изменений в развитие страны, каждой общины, организации и поддерживать общественные инициативы, на которых, собственно, и основано партнерство. Автором сделаны акценты на создании условий для обеспечения развития социального партнерства (должно носить прежде всего инновационный характер) государственных органов и общественных структур, приведены примеры национальных моделей социального партнерства зарубежья и отечественной практики.

Ключевые слова: социальное партнерство, государственно-общественное управление образованием, диалог, среднее образование.

In the article the author reveals the essence of the concepts of «social

partnership», its importance in the state and public administration secondary education; analyzed this concept in reference sources, legislative acts of Ukraine. The author reviewed the scientific research, which highlights the social partnership and its different definitions; focused role of the state as a special partner, which aims to provide legislative and regulatory conditions for changes in the development of the country, every community, every organization and support public initiatives, which, in fact, is based partnership. The author focuses on creating conditions for the development of social partnership (to wear especially innovative) public authorities and public structures are examples of national models of social partnership countries and national practice; reveals certain features of public-public cooperation and social partnership in general schools, and drawn attention to the works of Sukhomlynsky in which the teacher emphasizes that moral core personality fitted so that it requires constant activity tends to be included in public and moral relations, which manifested its integrity.

Key words: *social partnership, public-public control mechanism, dialogue, secondary education*

Соціальне партнерство в освіті – провідний механізм досягнення її якості, особлива взаємодія освітніх установ, навчальних закладів з соціальними інститутами, державними установами, суспільними органами, яка спрямована на узгодження, реалізацію інтересів усіх учасників цього процесу та досягнення поставленої мети. Завдяки реалізації в житті соціального партнерства, країни досягли соціальної стабільності, успіхів у розвитку різних сфер, тому є актуальним запровадження такого явища і в нашій державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання соціального партнерства розглядали вчені О. Арсентьєва, Р. Гринберг, Н. Громадська, І. Кисельов, М. Стадник, Т. Чубарова та ін. Представники наукових шкіл по-різному визначають сутність поняття, вказують на зміни, які відбуваються в системі відносин між партнерами, зокрема: рух від конфліктної до партнерської моделі взаємодії; від ворожості, несприйняття до співпраці, співуправління; від опори на обмежений досвід до стратегії переходу на нові умови; від приховування інформації до обміну нею, безперервного навчання тощо. Вважаємо, що соціальне партнерство має бути основою державно-громадського управління освітою, зокрема загальною середньою, на сучасному етапі розвитку громад, українського суспільства та держави.

Мета статті – розкрити сутність поняття «соціальне партнерство», значимість його при державно-громадському управлінні загальною середньою освітою, а також проаналізувати наукові дослідження з визначеної теми.

Розглядаючи особливості соціального партнерства як основи державно-громадського управління, варто, насамперед, подати сутність

поняття «партнерство», «соціальне партнерство» і для цього звернемося до Великого тлумачного словника сучасної української мови, який «партнерство» трактує так: 1. Положення партнера, того, хто бере участь із ким-небудь у спільній справі, занятті. 2. Узгоджені, злагоджені дії учасників спільної справи. 3. Взаємні відносини, контакти держав, громадських угруповань, підприємств та ін., ґрунтовані на взаємовигідності та рівноправності [1, с. 708]. Поняття «соціальне партнерство» утворене з двох слів, тому розглянемо також поняття «соціальний», яке у цьому ж словнику подано як: 1. Пов'язаний із життям і стосунками людей і суспільства... 2. Який має на меті зміну суспільних відносин [1, с. 1164]. Отже, зокрема можемо розглядати поняття «соціальне партнерство» як узгоджені, злагоджені стосунки партнерів, які пов'язані спільною справою.

Важливо розглянути це поняття в нормативних документах. Головними законодавчими актами, що регулюють соціально-трудова відносини та соціальне партнерство, є такі: Конституція України; закони України «Про колективні договори й угоди»(1993 р.), «Про порядок вирішення колективних трудових спорів(конфліктів)»(1998 р.), «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»(1999 р.). Варто акцентувати увагу на документах, що з'явилися в останні десятиріччя, зокрема Модельний закон «Про соціальне партнерство», який прийнято на двадцять сьомому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД (Постанова N 27–14 від 16 листопада 2006 року). Закон визначає організаційні, правові та економічні основи функціонування системи соціального партнерства як найважливішого механізму регулювання соціально-трудова і пов'язаних з ними економічних відносин. У цьому ж законі (ст. 1) подається визначення «соціального партнерства» як «...взаємодії органів державної влади, об'єднань роботодавців та профспілок у визначенні та втіленні в життя узгодженої соціально-економічної політики, політики в галузі трудових відносин, а також двосторонні відносини між роботодавцями і профспілками, спрямовані на забезпечення узгодження їх інтересів в порядку, визначеному законодавством» [2]. Дослідник С. Василюк вказує на те, що «...в Україні немає окремого закону, який би регламентував соціальне партнерство, єдиний законопроект «Про соціальне партнерство» знаходиться на погоджувальній стадії» [3]. З автором не зовсім погоджуємося, оскільки необхідно проаналізувати в цьому контексті законодавчу базу України, насамперед Указ Президента України «Про Національну раду соціального партнерства» від 27 квітня 1993 р., яким було затверджено Положення про раду соціального партнерства. Національна рада соціального партнерства була постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Цей Указ утратив чинність на підставі Указу «Про розвиток соціального діалогу в Україні» від 29 грудня 2005 р., де почала вживатися правова категорія

«соціальний діалог», а також розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо розвитку соціального діалогу в Україні» від 1 серпня 2006 р., а у 2010 році було прийнято Закон України «Про соціальний діалог в Україні». Долучаємося до думки дослідниці М. Коляди, що сталася заміна поняття «соціальне партнерство» на «соціальний діалог» [4]. У Законі «Про соціальний діалог» поняття «соціальний діалог» подається «як процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин» [5]. Порівнявши тлумачення понять «соціальне партнерство» і «соціальний діалог», можна вважати їх синонімічними.

Названі поняття розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: О. Арсентьева, І. Городоцька, В. Гусаров, Р. Гринберг, Н. Громадська, І. Кисельов, М. Коляда, І. Мисляєв, С. Перегудова, М. Стадник, Н. Чанишева, Т. Чубарова, В. Якимець та ін.

Учений В. Гусаров виділяє соціальне партнерство як один із основних принципів, на якому ґрунтується концепція громадсько-орієнтованої освіти. Цей принцип має глибоке коріння, тому сучасні дослідники, аналізуючи передумови виникнення цієї концепції, визначають в історії науки чотири етапи, що стосуються соціального партнерства, зокрема: античний період, пов'язаний з уявленнями про ідеальну державу і місце громадян у цій державі; період XVI – першої половини XVIII ст., пов'язаний із становленням і розвитком теоретичних конструктів природно-правової моделі суспільства; період кінця XVIII – початку XX ст., пов'язаний з оформленням соціального партнерства як парадигми соціальної взаємодії; період середини XX ст., що стосується розгляду соціального партнерства як інструменту формування громадянського суспільства [6, с. 154]. І. Мисляєва розглядає соціальне партнерство як «певну ідеологію, що розкриває тип і характер взаємин двох класів в суспільстві – класу власників і класу трудящих, який цієї власності не має. І від того, як оцінюється соціально-економічне становище цих класів, як визначається їх роль в суспільстві, їхні інтереси, а також ступінь співпадіння цих інтересів, можуть формуватися й різні уявлення про те, що таке соціальне партнерство. Кожен із названих науковців визначив своє бачення й розуміння поняття «соціальне партнерство» та «соціальний діалог», наприклад: соціальний діалог є тим механізмом (сукупністю процесів, способів, методів щодо здійснення певних дій), за допомогою якого органи виконавчої влади та представники організацій працівників і роботодавців узгоджують свої інтереси, соціальний діалог є лише елементом системи соціального партнерства

[7; 8]; соціальний діалог є найбільш відповідним для країн з усталеними принципами розвитку ринкової економіки [9]; соціальне партнерство є системою відносин між роботодавцями, працівниками й державою, які за допомогою відповідних механізмів узгоджують свої інтереси в соціально-економічній і трудовій сферах [10]; соціальний діалог – це найбільш вдалий засіб для вдосконалення життєвих умов і умов праці та встановлення соціальної справедливості [11]. На думку М. Коляди (підтримуємо таку думку), немає методологічної помилки, коли представники різних наукових шкіл застосовують терміни «соціальний діалог» і «соціальне партнерство» як синоніми [4, с. 294].

Як бачимо, явище «соціальне партнерство» упевнено входить в соціально-економічне й політичне життя країн світу, стало одним із засобів регулювання соціально-трудових відносин, а також і в сфері освіти. Такі тлумачення понять «партнерство», «соціальне партнерство», «соціальний діалог» дають можливість усвідомити роль, місце, значимість кожного з учасників спільної справи, в тому числі держави, а держава насамперед виступає особливим партнером, який покликаний забезпечувати законодавчі та нормативні умови для внесення змін в соціально-економічний розвиток країни, кожної громади, підтримувати громадські ініціативи, на яких, власне, і засновано партнерство.

При державно-громадському управлінні ЗСО партнерство також відіграє важливу роль і впливає на основні напрями соціальних відносин: через освіту впливає на моральні й соціальні цінності учнів; забезпечує соціальний захист учасників освітнього процесу; створює оптимальну мережу навчальних закладів (як за кількістю, так і за якістю); навчальні програми розробляє таким чином, щоб вони відповідали всім вимогам до освіти (у тому числі й міжнародним); посилює якісну конкуренцію між навчальними закладами; визначає й фінансує ті напрями, які є найбільш актуальними для суспільства.

Якщо розглядати зарубіжний досвід, варто звернути увагу на те, що там запроваджено кілька моделей соціального партнерства в галузі освіти, критерієм яких є рівень децентралізації/централізації управління освітою, зокрема: у Великій Британії використовується ліберальна модель і відповідає децентралізованому управлінню; у Франції – модель державного втручання при централізованому управлінні; у Швеції, Данії, Фінляндії, Норвегії, Ісландії – некооперативна модель при децентралізованому централізмі в управлінні, а в Німеччині діє «змішана» модель, яка поєднує різні моделі (названі вище). Цікавий досвід напрацьовано в Данії – відповідальність розподіляється між Міністерством освіти та соціальними партнерами ринку праці. При цьому, за надання знань з базової освіти відповідає Міністерство освіти, а за навчання для ринку праці – соціальні партнери [12].

Варто зазначити, що національні моделі соціального партнерства

зарубіжжя цікаві й актуальні й для нашого суспільства, сприяють розвитку дієвого партнерства та є надійним механізмом, здатні забезпечувати економічну стабільність та розвиток країни, створювати конкурентоспроможну, гнучку та динамічну систему загальної середньої освіти. А найважливіша їхня роль полягає в тому, що вони створюють передумови для відновлення висококваліфікованої робочої сили в умовах швидких технологічних змін.

З метою забезпечення розвитку соціального партнерства необхідно, на нашу думку, змістити акценти у співпраці (яка має носити насамперед інноваційний характер) державних органів і громадських структур із національного рівня на регіональний та місцевий рівні. Має видозмінитися також виконання програм модернізації освіти на місцевому рівні за рахунок розширення громадської участі в управлінні ЗСО. Однак, коли нововведення впроваджуються формально, а реальна ситуація змінюється лише частково, при цьому можуть виникати певні ризики, суть їх полягатиме в тому, що громадські органи управління можуть бути представлені в моделі соціального партнерства окремими учасниками освітнього процесу, а при розробці стратегії розвитку закладу не враховуватиметься соціальне замовлення. Ще один ризик може бути спричинений тим, що не всі повноваження органів місцевого самоврядування, які виписані в нормативно-правових актах, виконуватимуться. У зв'язку з цим, державно-громадський механізм управління загальною середньою освітою не виконуватиме свої функції, носитиме формальний характер, а відповідно й механізм соціального партнерства не розвиватиметься.

Крім названих ризиків, можуть виникати й інші, пов'язані із впровадженням нових моделей громадської участі в управлінні загальною середньою освітою, коли цей процес, на нашу думку, носитиме не якісний, а лише кількісний характер, спостерігатиметься низька зацікавленість органів влади та органів самоврядування у співпраці з громадою. Так само у представників громадських організацій може бути відсутнє бажання співпрацювати з органами влади через недостатню поінформованість, відсутність відповідного моніторингу. Тому й мешканці громади можуть ставити під сумнів ефективність роботи рад різного рівня.

Перехід до державно-громадського управління ЗСО на місцевому рівні законодавчо виписано, визначено форми участі громадськості в управлінні нею, проте результативність низька через відсутність механізмів взаємодії обох складових. Спостерігається, що деякі представники органів влади і не прагнуть її поділити з громадою, сподіваються лише на допомогу (фінансову насамперед від них), і вважають, що участь її в управлінні призведе до додаткового контролю за їхньою діяльністю. Скільки б ризиків ми не визначали, однак оновлювальні процеси, які відбуваються в державі та суспільстві, впливають на управління ЗСО в цілому, в тому числі й на соціальне

партнерство. Поступово вишукуються нові шляхи та механізми співпраці органів влади та місцевого самоврядування в умовах децентралізації та дебіюрократизації суспільства, йдуть реформаторські та модернізаційні процеси в системі ЗСО.

Як свідчить проведене дослідження, на сучасному етапі функціонують різні форми громадської участі в життєдіяльності загальноосвітніх установ – піклувальні ради, батьківські комітети, загальношкільні батьківські збори, ради шкіл, гімназій, громадські організації зі статусом юридичної особи, засновниками яких є батьки учнів, члени громад. Оновлення освітніх структур на всіх рівнях повинне бути безперервним і системним; їх розвиток варто розглядати не як протилежність набутому досвіду, а як його невід'ємну ознаку. Тому важливим сьогодні стає така форма управління ЗСО, як управління її розвитком. Адже у зв'язку зі зростанням рівня соціальних очікувань від ЗСО, накопиченням невирішених проблем у цій складовій галузі освіти виникла потреба залучення в управління розвитком ЗСО громадських суб'єктів і їх партнерської взаємодії з державними (відомчими) структурами.

Для забезпечення успішного запланованого оновлення, а також для прискорення запровадження процесів управління на державно-громадських засадах формуються механізми, здатні ініціювати й підтримувати такі зміни на основі партнерства. Одним із таких важливих механізмів може бути державно-громадська взаємодія, суть якої полягає у спільній діяльності державних структур і громадськості в сфері ЗСО і яка задовольняє потреби суспільства, не суперечить інтересам держави. Подібна взаємодія також сприяє виходу державної складової управління ЗСО за рамки корпоративних інтересів, перебудові діяльності таким чином, щоб вона відповідала вимогам розвитку сучасної системи ЗСО. Саме в цьому полягає її відкритість та демократичний характер, суть терпимості й поваги до чужих поглядів, вироблення критичного мислення, з'являється можливість більш широкого залучення педагогічної спільноти, учнів і громад в якості соціальних партнерів до управління освітнім процесом, одночасно відбувається реальне формування державно-громадського управління системою ЗСО, забезпечення доступності знань та інформації громадянам країни.

Сучасне суспільство вимагає від працівників системи освіти, в тому числі і загальної середньої, підготовки всебічно розвиненого громадянина, який має стати частиною потужного людського капіталу, що буде використаний для подальшого економічного та соціального розвитку суспільства, а тому значимість соціального партнерства нині особливо важлива. Засади організації соціального партнерства в умовах загальноосвітньої школи містять праці В. Сухомлинського [13]. Педагог наголошував на тому, що моральний стрижень, моральна серцевина

особистості облаштовані так, що вони потребують постійної діяльності, прагнуть бути включені в суспільні та моральні стосунки, в яких насамперед проявляються їх моральні якості. Для цього, на нашу думку, необхідно створити вже на початковому етапі навчання учнів такий виховний вплив на них, при якому забезпечувалося б формування соціальних компетентностей, зокрема партнерства. Організація партнерства має будуватися на принципах рівності, що у соціальному партнерстві відіграє ключову роль для формування в учнів справжніх уявлень про себе як одного серед багатьох, як члена класного та шкільного колективу. Важливо навчити вихованців об'єктивно усвідомлювати своє місце й роль як в колективі, так і в соціумі, реально оцінювати власні можливості і, виходячи з цього, вчитися будувати партнерські стосунки.

Як відомо, учні зазвичай керуються особистісними мотивами та потребами: по-перше, прагнуть швидко стати особистістю, по-друге, поспішають виразити себе, реалізувати свої можливості, самоутвердитися; по-третє, раніше природних можливостей стати самостійними, обрати людей, яким готові довіряти, уявляти бажаний у перспективі образ «Я».

Учитель-наставник має орієнтуватися в таких мотивах і потребах своїх вихованців, а тому повинен бути готовим до співпраці, взаємодії на довірчих засадах. Цьому на допомогу може прийти діалог як важливий метод процесу соціального партнерства, який сприятиме побудові позитивної взаємодії між вихованцями та вчителем. Атмосфера партнерства забезпечує гармонію розвитку особистості та творчих здібностей, але найголовніше те, що зароджуються ділові стосунки між усіма учасниками процесу партнерської взаємодії.

Отже, сутність поняття «соціальне партнерство» виписано в нормативних документах нашої держави, розглядається як найважливіший механізм регулювання соціально-трудова і пов'язаних з ними економічних відносин. На сучасному етапі соціальне партнерство відіграє важливу роль в різних сферах, зокрема в освіті: сприяє створенню можливості досягнення відносного балансу інтересів органів влади, місцевого самоврядування, громадськості, усіх учасників навчально-виховного процесу на основі співпраці. Упровадження в життя державно-громадської моделі управління навчальними закладами забезпечує відкритість їх соціокультурному довкіллю, сприяє розвитку партнерської взаємодії з різними соціальними інституціями у навчанні, вихованні та соціалізації учнівської молоді.

Процеси демократизації, глобалізації, трансформації, інформатизації істотно змінюють об'єктивні умови розвитку загальної середньої освіти, що, у свою чергу, вимагає наукового осмислення, необхідного для оцінки нових реалій в побудові практики шкільної освіти, а також дослідження механізмів соціального партнерства, які впливають на ефективність державно-громадського управління її розвитком та особистості учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Модельний Закон «Про соціальне партнерство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=62993
3. Василюк С. Аналіз розвитку соціального партнерства в Україні. Режим доступу: http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjNi7nL4bPAhWMXS WKHVjfCysQFggeMAA&url=http%3A%2F%2Fcyberleninka.ru%2Farticle%2Fn%2Fanaliz-razvitiya-sotsialnogo-partnerstva-vukraine.pdf&usg=AFQjCNHf25V_GfWl_gbrlcMcdSgP6rL6TQ&sig2=hEvbrQuMbMjbEXAYZI_WyA&cad=rjt
4. Коляда М. Співвідношення понять «соціальне партнерство» та «соціальний діалог» у трудовому праві: теорія та практика / М. Коляда // Публічне право. – № 4 (12). – 2013. – с. 291–296.
5. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>
6. Гусаров В. И. Государственно-общественное образование : монография / Владимир Иванович Гусаров. – Самара : Изд-во «НТЦ», 2006. – 420 с.
7. Гринберг Р. С. Социальное партнерство: Мировой опыт и специфика. / Р. С. Гринберг, Т. В. Чубарова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fondedin.ru/>
8. Арсентьева О. С. Щодо співвідношення понять «соціальний діалог» і «соціаль-не партнерство» в умовах реформування трудового права України / О. С. Арсентьева.
9. Кинько Е. Н. Институт социального партнерства в Украине: параметры состояния проблемы развития / Е. Н. Кинько // Економічний простір. – 2008. – № 14. – С. 92–99.
10. Громадська Н. А. Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики : автореф. дис. ... канд. політ. наук / Н. А. Громадська. – Миколаїв, 2008. – 19 с.
11. Social Dialogue: all partners for decent work // International Labor Office. – Geneva. – 2007.
12. Зарубіжний досвід соціального партнерства // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 1. – С. 38–43.
13. Сухомлинський Василь. Вибрані твори : В 5 т. / Василь Сухомлинський; Ред. кол.: І. О. Дзевєрін (гол.), М. М. Грищенко та ін. – К. : Рад. школа. – 1976.
14. Якимец В. Н. Межсекторное социальное партнерство: возможности и ограничения. – М. : РОО «Кеннан», 2001. – 40 с.